ISSN 1300-9672

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Review of the Faculty of Divinity
University of Süleyman Demirel

H a k e m l i D e r g i

(Refereed Journal)

Yıl (Year): 2011/2 **Sayı (Number): 27**

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl: 2011/2, Sayı: 27
Review of the Faculty of Divinity, University of Süleyman Demirel Year:2011/2, Number:27

ANTİK DÖNEM BÜYÜSEL TEDAVİLER VE GÜNÜMÜZ ÖRNEKLERİ

Azize UYGUN*

ÖZET

Tıbbî tedaviye alternatif olarak devam eden büyüsel tedavi yöntemleri Sümer, Babil, Asur, Antik Yunan, Hindistan gibi uygarlıkların kaynaklık ve aracılık etmesiyle bazen değişerek bazen hiç değişmeden aynı formatta kalarak veya günümüz kültür ve geleneklerine uyum sağlayarak bugüne kadar devam ede gelmiştir. Tedavi amacıyla kullanılan büyüsel araçların renklerine, metallerine, amuletlerin (muska), bitkilerin veya nesnelerin uygunluğuna ve gezegenlerin uygun saatlerine göre verilen yöntemlerin gerçekleştirilmesine dikkat edilmiş; böylece sürecin kısalacağına ve kısa sürede daha etkili bir tedavinin gerçekleşeceğine inanılmıştır. Günümüz örnekleri arasında bu tür uygulamaları devam ettiren kitaplar bulunmaktadır. Bu kitapların içerisinde dua yoluyla iyileştirme, büyüsel tedavi, rızık artırma usulleri gibi birçok örnekler yer almaktadır. Bilimsel değerden uzaklığının yanı sıra tedavi usulleri yönünden tıbben de geçerliliği olamayan formüllerin verildiği gizli ilimler şeklinde anılmakta olan bu kitaplar, halk arasında daha çok dua kitapları adı altında bilinmektedir. Açıkça büyüsel unsurları da içlerinde bulunduran bu eserler, yazıldıkları dönemden bu yana okuyanlar, hatta ismini duyanlar tarafından fazlaca saygı duyulmuştur. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı bu tür kitaplarda günümüzdeki yer alan büyüsel tedavi örnekleri ile antik dönem uygulamaları arasındaki benzerlikler tespit edilerek paralellikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tedavi, Büyü, Astroloji, Büyüsel Tedavi, Muska

ABSTRACT

THE MAGICAL HEALING OF ANCIENT PERIOD AND EXAMPLES OF THE PRESENT-DAY

Magical treatment ongoing as an alternative to medical treatment until today, have continued sometimes alternating, sometimes remaining in the same format or adapting the today's culture and traditions with the interceding and the

* Arş. Gör., S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı, azizeuygun@sdu.edu.tr.

sourcing of such countries as Sumerian, Babylonian, Assyrian, ancient Greek, India. Colors and metals of magical means, the suitability of the objects or amulets and at the fortunate times of the planets used the treatment was paid importance to fulfillment.of the methods and. Thus, it was believed to be shorten process of the healing and to be a more effective treatment. There are the books continuing this kind of practices among today's books and they have a lot of examples such as healing through the prayer, magical treatment, ways of increasing livelihood. These books have been called as occult sciences given the formulas can not be the medical validity in terms of treatment and as well as the scientific invalidity of the practices in them, generally they are known as prayer books among the people. It has been revered by the readers and even who hears the name of the these works which is possible to find the magical elements in them since they were written. Because of these and other reasons we tried to put forward particularly the similarities between examples of magical practices and the ancient practices placed in these books and others.

Key Words: Healing, Magic, Astrology, Magical Healing, Amulet

Giriş

Tarih öncesinden günümüze insanoğlu hayatını mutlu ve sağlıklı bir şekilde yaşayabilme isteğinden kaynaklanan arayışında bir takım doğa ve doğaüstü güçlere ilgi duymuş, bazen bu güçlerden korunma yolları aramış, bazen de onlardan yararlanabilmek için çaba göstermiştir. Bu arayış çerçevesinde, yeryüzünde var olan birçok varlığa ve doğa olayına çeşitli anlamlar yüklemiştir. Bununla birlikte sebebi bilinemeyen ve tedavi edilemeyen hastalıklar karşısında farklı yorumlarda bulunmuş, her hastalığın bir sebebinin olabileceğini düşünmüş[1] ve genellikle bunun sebebini doğaüstü olaylara ve varlıklara bağlamıştır.[2]

Karşılaşılacak tehlikeler korkusu, hastalık sebeplerinin ve şifanın kaynağının belirsizliği, insanların doğaüstü kuvvetlerle ilişkisine inandıkları büyücülerle, kahinlerle ilişki kurma, yardım alma ihtiyacını hissetmelerine sebep olmuştur. Hekimlerin büyüsel işlerle ilgilenmesinden dolayı, hastalığa sebep olduğu düşünülen cinleri kovması için, ritüellere büyücülerin yanında bir de rahipler dahil edilmiş,[3] bunlar da rahip hekimler olarak görülmüşlerdir.[4] Özellikle Mezopotamya'da hekim rahiplerin ortaya çıktığı ilk yer olan Sümerde

[1] Timothy Joseph Collins, *Natural Illnes in Babylonian Medical Incantations,* (PhD Dissertations & Theses), Chicago, Illinois, June 1999, s. 1.
[2] Ümit Serdaroğlu, *Eskiçağ'da Tıp*, Ege Yayınları, İstanbul 2002, s. 3.
[3] Charles West Clark, *The Zodiac Man in Medieval Medical Astrology,* (PhD Dissertations & Theses, University of Colorado), 1979, s. 38-41.
[4] Veli Atmaca, *Kadim Medeniyetlerde Hastalık Algılaması ve Hastalar İçin Dua Meselesine Giriş(Kadim)*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2009, s. 64.

hastalıkların tedavisiyle ilgilenen "Bârü," "Aşü," "Âsipü" olarak bilinen üç rahibin görev yaptığı görülmüştür.[5]

Eski Mısır'dan kalma büyü formüllerini, tılsımlı sözleri ihtiva eden bir çok metin de günümüze kadar gelmiştir. Bununla beraber söz konusu bölgelerde hayvanlar ve insanlarla ilgili büyü formülleri, büyü törenleri, büyünün etkili olması için gerekli görülen temizlenme usullerini gösteren metinlerin çokluğu dikkat çekmektedir.

Diğer taraftan Mezopotamya'da hastalıklar tanrıyla veya tanrılarla bağlantılı olarak yorumlanmış ve hastalıkların insanların yaptıklarına karşılık bir ceza olarak geldiğine,[6] tanrıların günahkârları cezalandırmak amacıyla şeytanları ve kötü ruhları gönderdiğine bunlarında vücudun bir organındaki hastalığın sebebi olduğuna inanılmıştır.[7] Benzer bir şekilde Hint ve Çin'de de ahlaki ve dini yasakların çiğnenmesi sonucu insanların hastalıklara maruz kaldığı düşünülmüştür.[8] Bu sebeplerin yanı sıra tabiat unsurları, ruhlar ve cinler gibi tabiatüstü varlıklar da hastalık sebebi olarak kabul edilmiş, hastalıklar geniş ölçüde dini, sihrî, doğal sebepler ve insanüstü güçlerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Sümerlilerce ise hastalıklar mevsimlerle ilişkilendirilerek, mevsimlerin hastalıkların ortaya çıkmasında etkili olduğuna ve insanların yıldızların etkisine maruz kaldığına inanılmıştır. Keldanilerde de görülen bir uygulamada[9] hastalanan kişi şehir merkezine getirilerek herkesin hastalığı görmesi sağlanmış, aynı hastalığı veya benzerini geçiren kimselerin tecrübesi ve tavsiyesi alınarak hasta tedavi edilmeye çalışılmıştır.[10]

Babillilerin anlayışına göre cinler, kötü ruhlar; felaketleri, ateşli hastalıkları, salgın hastalıkları getirmişlerdir. Bu çerçevede baş ağrısı, aile içi anlaşmazlıklar, ani düşmeler gibi olaylara cinlerin sebep olduğu; delilik, aşk, kin ve kıskançlık gibi durumların cinlerin verdiği huzursuzluklardan dolayı ortaya çıktığı düşünülmüştür.[11]

Büyüsel hastalıkların tedavisi için tanrıların öfkesinin yatıştırılması gerektiğine inanılmış, hastalıktan kurtulmak için vücuda giren şeytan, cin veya kötü ruhları kovma, korkutarak kaçırma yolları denenmiş ve hastalıklar bitkiler,

---

[5] Veli Atmaca, *Tarih Boyunca İnanç ve Tıp(Tarih),* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2009, s. 159-160.

[6] Collins, *a.g.e.,* s. 1; Veli Atmaca, *a.g.e.,* s.17; Clark, *a.g.e.,* s. 38-41; Serdaroğlu, *a.g.e.,* s. 7.

[7] Clark, a.g.e., s. 38-41.

[8] Atmaca, a.g.e., s. 17.

[9] Corci Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi,* Ter: Zeki Magamez, İstanbul 1973, c. I-IV, s. 36.

[10] İlhami Nasuhioğlu, *Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış,* Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayınları, Ankara 1975, s. 11.

[11] Ernst Zbinden, *İslam'da ve Eski Ortadoğuda Cin ve Ruh İnançları (İslam),* Ter: Ekrem Sarıkçıoğlu, Yeni Ufuklar Neşriyat, Samsun 1994, s. 122; James A. Montgomery, *Aramaic Incantation Texts from Nippur,* Published by the University Museum, Philaderphia 1913, s. 93.

ilaçlar ve çeşitli tıbbî araçlarla birlikte büyüsel metot ve usullerle tedavi edilmeye çalışılmıştır.

Babil metinlerinde, "ben kötü ruhların kralıyım" diyen Pazazu'nun[12] sıtma hastalığını yaydığı ifade edilmektedir. Diğer bir cin olan Ti'u ise korkunç baş ağrılarına sebep olandır ve başla ilgili hastalıkların ve deliliğin de sebebi Ti'u olarak görülmektedir. Bugün de çeşitli toplumlarda baş ağrısının cin hastalıklarından biri olduğuna inananlar bulunmaktadır.[13]

Mağara, yer çatlakları, su kaynakları, düdenler gibi yeryüzünü yer altına bağlayan boşluklar olduğuna ve bu boşluklardan hastalığa sebep olan kötü ruhların inip-çıkabileceğine inanılmıştır. Bu sebeple de ruhların yeryüzüne çıkışını engellemek için onlara kan ve içki kurbanları sunulmuş, yeryüzüne çıkanlarsa büyücülerle geriye gönderilmeye çalışılmıştır.[14]

Bu anlayışa göre kötü ruhlardan Ashakku, zayıflatma hastalığının (muhtemelen tüberküloz/verem) sorumlusu sayılmıştır. Akhkhazu, karaciğer tüberkülozunun kötü ruhu olarak görülmüştür. Sarılık hastalığını getiren de yine Akhkhazu'dur.[15] Labartu ise kadın hastalıkları cinidir ve çocuk ölümlerinin sorumlusu olarak düşünülmüştür.[16] Şifa tanrıları arasında kabul edilen Haoma'nın hastalıklardan kurtulmaları için insanlara ve tanrılara yaklaşarak onlara yardım ettiğine inanılmıştır.[17]

Ruhun nefes yoluyla ağzından çıkması sonucu hasta olduğuna inanılan kişinin ruhunun geri çağrılması yöntemi de iyileştirme metotları arasında kullanılmıştır.[18] Bunların dışında tedavide kullanılan büyüsel araçlar da oldukça önemli bir yere sahip olmuştur.

İnsanların büyüden yardım beklemesinde kıtlık, sel, deprem gibi afetlerin sonucunda mevsim dönüşümünü sağlamak, tarımsal ve hayvansal üretimin bereketini artırmak, salgın hastalıklardan insanları kurtarmak gibi bir takım amaçların güdüldüğü görülmektedir.

A) Tedavide Kullanılan Büyüsel Araçlar

Antik dönem büyüsel tedavileri astroloji, bitkiler, hayvanlar, taşlar ve madenler, renkler, muskalar (amuletler) gibi nesneler üzerine temellendirilmiştir. Uygulamaların ne zaman yapılacakları, yapılma sıklıkları gibi bilgilere de yer verilerek numerolojiden faydalanılmış ve genellikle burçlar

[12] Pazazu: Sümer ve Akad mitolojilerinde, rüzgâr cinlerinin kralı ve tanrı Hanbi'nin oğludur. Ayrıca, Sümerliler için güneybatı rüzgârını, fırtınaları taşımayı, temsil ederdi.
[13] Zbinden, *a.g.e.*, s. 122.
[14] "Elemterefiş, Anadolu'da Büyü ve İnanışlar", Editör: Ekrem Işın, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 18.
[15] Zbinden, *a.g.e.*, s. 121.
[16] Clark, *a.g.e.*, s. 38-41.
[17] S. Kori Pekala, *Evil and How to Combat Evil Magic. Spells, and Curses in the Avesta,* Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 2000, s. 185.
[18] Serdaroğlu, *a.g.e.*, s. 6,7.

ve gezegenlerle irtibat içinde olunmuştur. Bu çerçevede sayıların tek veya çift olması, uygulamaların sonuçları için önemli görülmüştür.

Harfler ve rakamlardan anlam çıkarma, sayıların, harflerin, renklerin seslerin, bazı madenlerin, bitki ve minerallerin büyüsel (majik) etkisine inanmak, tarihten günümüze geleneksel olarak devam eden ve tedavide başvurulan yöntemlerdir.

Uygulamalarda kullanılan çeşitli türde kutsal kelimeler ve seslerin önemli olmasından dolayı büyücünün bir başarısı da, belirli sabit sözcüklerin düzgün bir sıra içerisinde söylenmesine ve vurgulanmasına bağlı olduğuna inanılmıştır.

a) Astroloji

Gelişmiş medeniyetlerden olan Sümerliler, tıbbî birikimleri hakkında bilgi sahibi olduğumuz en eski medeniyetlerdendir. Onlar, insanların kaderlerinin doğumlarından itibaren yıldızlar tarafından yönetildiğine inanmışlar ve yıldızların hareketleriyle günler arasında ve günlerle de insan vücudundaki rahatsızlıklar arasında bağlantılar kurarak hastalıkları anlamaya çalışmışlardır.[19] Gezegenleri Ay, Merkür, Venüs, Güneş, Mars, Jüpiter ve Satürn şeklinde sıralayarak, bunların insanların hayatlarını son anına kadar; dakika, saat, gün, ay ve yıllarını etkilediğine inanmışlardır.[20]

Sümerlilere ait tabletlerde Sümer tanrısı Marduk (Jüpiter) epilepsi hastalığıyla ilişkilendirilmiş, gökteki parlak yıldızlardan olan Taurus ve Orion ile Mars ve Satürn arasında bağ kurularak, kasla ilgili rahatsızlıkların sebebi olarak görülmüştür. Akad geleneğindeki İkizler, Lugalgirra ve Meslantaea, astrolojide Merkür ve Mars'la özdeşleştirilmiştir. İkizler de epilepsi ve uyurgezerliğin sebebi olarak görülmüştür. Yengeç, dudak kuruluğu ve acılığın, Aslan ise kötü ruh hastalıklarının sebebi olarak tasavvur edilmiştir.[21]

Sümerlilerce vücudun kısımları ile göksel objeler arasında da bir ilişkinin olduğu ifade edilmektedir.[22] Sümer tabletlerinden elde edilen bilgilere göre, burçlar ve insan vücuduyla ilişkili kısımlar şu şekildedir: Koç, alın; Terazi, göğüs; Boğa, burun; Akrep, göğüsler; İkizler, gözler; Yay, vulva; Yengeç, ağız; Oğlak, göbek deliği; Aslan, kulaklar; Kova, kalça; Başak, boyun; Balık, bacaklar şeklinde sıralanmıştır. Burçların insan vücudundaki etkilerinin varlığından hareket ederek, her burç için bir uzuv belirlenmiş ve burçların konumuna göre bazı hastalıkların daha kolay ve güçlü bir şekilde tedavi edilebileceğine olan inancın yanında, hastalıkların tedavisinde yapılacak işlemler için uygun olmayan zamanlar da belirlenmiştir.[23]

---

[19] Atmaca, *Tarih.*, s. 156.
[20] G. Kasten Tallmadge, On the Influence of the Stars on Human Birth, *Bulletin of the History of Medicine*, 1943, s. 260.
[21] Clark, a.g.e., s. 65.
[22] Clark, a.g.e., s. 42-45.
[23] Clark, a.g.e., s. 199-202.

Bu çerçevede mesela Oğlak burcunun anusla bağlantısı kurulmakta ve bu bölgeyle ilgili bir hastalığın tedavisinin söz konusu yıldız yükselirken yapılması durumunda iyileşmenin daha süratli, çabuk olacağına inanılmıştır.[24] Burçla hastalık arasındaki ilişkiye öyle önem verilmiştir ki, Ay, Oğlak burcundayken bir cerrah yaralı bir dizi ameliyat etmemiştir.[25] Bununla birlikte vücuttaki 12 küçük eklem 12 ay, sayıları 360 olan büyük eklemler de yılın gün sayısının bir karşılığı olarak kabul edilmiştir.[26]

b) Madenler

Büyüsel iyileştirmelerde madenlerin kullanımına da önem verilmiştir. Bir tılsım yapılırken onun madeninin hazırlanması, gezegenin zamanı uygun olarak dikkatli bir şekilde seçilmelidir. Tılsımın gücü gezegenin cininin gücü sayesinde artacaktır. Gerçekte bir tılsım, astral bir ruhun sessiz bir şekilde çağrılması rolünü üstlenmiş olur.

Antik dönem büyüsel uygulamalarında haftanın yedi günü için yedi metal belirlemiştir. Aşağıdaki tabloda gösterildiği gibi haftanın yedi gününün her birinin, bir gezegenin ruhunun yardımı altında ve gezegenlerin renklerle uyum içinde olduğuna inanılmıştır.

Gezegen	**Haftanın Günleri**	**Metaller**	**Renkler**
Güneş	Pazar	Altın	Altın ve Sarı
Ay	Pazartesi	Gümüş	Gümüş ve Beyaz
Mars	Salı	Demir	Kırmızı
Merkür	Çarşamba	Merküri	Karışık Renkler ve Mor
Jupiter	Perşembe	Kalay-Teneke	Menekşe Rengi
Venüs	Cuma	Bakır	Turkuaz ve Yeşil
Satürn	Cumartesi	Kurşun	Siyah[27]

Farklı güçlere sahip olduklarına inanılan madenlerden süt taşı da denilen galactite'in, kadının veya hayvanın sütsüzlüğüne karşı, şarap renkli ametist'in ayyaşlığa karşı tedavi edici bir özelliğinin olduğu düşünülmüştür.[28]

[24] Clark, a.g.e., s. 66.
[25] Richard Cavendish, *A History of Magic,* Arkana, London 1990, s.66.
[26] Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumları,* Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul 2007, s. 312.
[27] H. Stanley Redgrove, *Bygone Beliefs,Being a Series of Excursions in the Byways of Thought,* W. Rider, London 1920, s. 63; Jay Kinney, *The Inner West,* Jeremy P. Tarcher/Penguin, New York, s. 128; Elihu Rich, "The Occult Sciences" *(Encyclopedia Metropolitana,* 1855), pp. 348 et seq.

Değerli taşlar ve benzer materyaller çocuk hastalıklarının birçok çeşidini önlemek amacıyla da kullanılmıştır. Nitekim madenlerden altın, gümüş, bakır ve demir yüzüklerin göz ağrısını önlemede tesirli oldukları söylenmekte, göz ağrısı çeken bir hastanın boynuna yazılı bir altın levhayı takmasıyla o hastalıktan korunabileceğine inanılmıştır[29] Öyle ki altın tanrıların sevdiği bir madendir. Altının kalbi güçlendirdiği, sara hastalığına iyi geldiği, sürme olarak sürüldüğünde gözleri güçlendireceği kabul edilmiştir.[30]

Büyüsel uygulama ve tedavilerde demirin de önemli bir yeri vardır. Nazar değmesi, baş ağrısı, kramp gibi ağrıları önleyici etkisinden dolayı demir türleri amulet olarak astroloji ve tedavi etmede kullanılmıştır. [31]

Bronz, arındırma ritüellerinin bütün çeşitlerinde kullanılabilmektedir, fakat bronz Ay tutulması ve cenaze merasimleri olmak üzere iki zamanda dövülebilmektedir. Cenazelerde dövülmesinin sebebi onun kötülüğe karşı bir koruyucu özelliğinin olmasındandır. Bununla ölüler diyarındaki kötü güçlerin uzaklaştırılması amaçlanmaktadır. Ayın tutulması anında kullanılması ise, ayı yiyip yok etmeye çalışan devi korkutup kaçırmak içindir. Yunan mitolojilerinde de bu görülmektedir.[32]

Büyüde tütsü amaçlı olarak kullanılan kükürdün ise aşkı bitirmek, büyünün kötü tesirini gidermek gibi amaçlarla popüler tıp ve dini ritüellerde kullanımı oldukça eskidir.[33]

Tuz, arındırma ritüelleriyle özdeşleştirilen başka bir maddedir. Kötü rüyaları yatıştırmak, etkisini azaltmak amacıyla kullanılmıştır.[34] Nitekim günümüzde nazarın etkisinin giderilmesi için kızgın kor üzerine tuz atılmaktadır. Mısır ve Yunanlıların kurban törenleri sırasında yaygın olarak kullandıkları madde yine tuzdur.[35]

Sancı ve karın altı kramplarının gidericisi Heraklestir. MS 6. yüzyılda yaşamış olan Tralleis'li doktor Alexander'e göre; karın altı kramp sancıları olan hastaların med taşına işlenmiş, ayakta durur vaziyette Nemea aslanı ile mücadele eden Herakles tasvirli bir altın yüzük taşıması gerekmektedir. Genellikle bu tasvirler kırmızı renkli taşlara (akik gibi) işlenmiştir ve arkalarında muhtemelen sancı anlamına gelen Grekçe "kolik" kelimesinin üç kez tekrarı

[28] J. C. B. Petropoulos, *Greek Magic, Ancient, Medieval and Modern*, Routledge, London and New York, 2008.
[29] Eugene Tavenner, *Studies in Magic from Latin Literature*, Columbia University Press, 1916, s. 97.
[30] "Elemterefiş", s. 70-71.
[31] Leslie Cornelius Cox, "The Artistic Use of the Love Charm, in Greek and Latin Literature", PhD Dissertations & Theses, The Johns Hopkins University, United States-Maryland, 1917, s. 38.
[32] Cox, *a.g.e.*, s. 41.
[33] Cox, *a.g.e.*, s. 29.
[34] Cox, *a.g.e.*, s. 30.
[35] Pekala, *a.g.e.*, s. 117.

anlamında üç adet K harfi bulunmaktadır. Herakles ve kolik yazısı rahim ve doğum ağrıları çeken kadınlar için de kullanılmıştır.[36]

Taşların üzerine İbranca'dan, Kıptice'den ve Aramca'dan bozulma kelimeler, bazen alfabeden, bazen spontan (içten geldiği gibi) kelimeler, talih ve iyi şans, sağlık gibi amaçlarla, bazen de tanrı ve cin-şeytanların figürleri oyulmuştur. Bunların büyüsel güçlere sahip olduğuna inanılmıştır.[37]

c) Bitkiler

Astrolojinin dışında madenlerin bir takım işlemlerden geçirilerek hastaya iyileşmesi için tavsiye edilmesinin yanı sıra şifalı olduğuna inanılan bitkilerin tedavilerde kullanılması yöntemi halen devam etmektedir.[38] Antik çağda da hastalıkların tedavilerinde madenlerle olduğu gibi bitkilerle de gezegenler arasında bağlar kurularak, onlara bir takım büyüsel güçler yüklenmiştir.

Gizemciler öncelerden beri göksel bir yöneticinin dünyada olan her şeyi yönettiğine inanmıştır. Bu inanca göre tuğlalar, harç, kara tahtalar, mezarlıklar, Satürn'ün hâkimiyeti altındadır. Sanat, müzik, tatlı otlar, şekerlemeler Venüs'ün[39], kara buğday yaprağı,[40] yabani otlar Merkür'ün, şifa verici özelliğiyle de Ay'ın hâkimiyetindedir. Merkür kekik, lavanta çiçeği, nane, sarımsak, yulafı yönetmektedir. Ay'ın yönettiği bitkiler ise ıhlamur ağacı, söğüt, lahana, mısır ve papatyadır.[41]

Bunun gibi bitkilerin yapraklarında su bulunması ve beyaz çiçeklerinin olması Ay'la ilişkilendirilmiştir. Onların periyodik olarak seyreden hastalıklarda veya kadın hastalıklarında yararlı olduğuna, kişinin hayatını ve doğumunu etkilediğine inanılmıştır. Bu ilişkiler genelde antikçağdan beri bilinen gezegenlerle Ay, Güneş, Merkür, Mars, Satürn, Venüs, Jüpiter'le sınırlıdır. Yine bu anlayışa göre nane, Venüs'ün bitkisidir ve aşk tanrıçasının çekici doğasını yansıtmaktadır. Çekici, temiz ve ferahlatıcıdır.[42]

Bunların yanında Venüs'ün bitkileri armut, buğday, kekik, şeftali, nohut, elma, fasulye, gül, mine çiçeğidir. Güneş, biber, defne ağacı, ıhlamur, karanfil ağacı, kantaron, limon ağacı, melek otu, pirinç, muz, ökseotu, sedef otu, tarçın, zeytin ağacını yönetmektedir. Mars ve Merkür'ün yönettikleri, defne, fesleğen, keten, öd ağacı (her türlü), sarımsak, soğan, tütündür; Jüpiter adaçayı, ıhlamur ağacı, lavanta, melisa, meyankökü, badem, kavak, rezene, domates,

[36] "Elemterefiş,", s. 44.
[37] "Elemterefiş", s. 41-42.
[38] Erman Artun, *Türk Halk Bilimi,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2008, 205.
[39] Jonathan Cainer& Carl Rider, *Modern Büyücülük El Kitabı,* Çev: Giovanni Scognamillo, Gizem Dizisi, Say Yay., İstanbul 1996, s. 295.
[40] Buğday, doğum ve tekrar yaşama dönüşün bir sembolü olarak görülmüştür. Buğdayın bazen ana rahmi ve toprağın sinesiyle özdeşleştirildiği de görülmektedir.
[41] Cainer&Rider, *a.g.e.,* s. 298.
[42] Cainer&Rider, *a.g.e.,* s. 296.

elma ağacı, fesleğen, incir ağacı, kantaron, karanfil, keten, ökse otu, zeytinin yöneticisidir. Satürn'ün yönettiği bitkilerse arpa, ayva, çavdar, gelincik, kayın ağacı, öd ağacı, sinameki, söğüt, kavak ağacı, kenevir, keten, mısır, muz, sarmaşık ve soğandır.[43] Bu inançlara rağmen bitkiler ve özdeşleştirilen gezegenler ve özellikleri arasında belirgin bir ortak noktalarının olduğu veya özelliklerinin birbiriyle uyumlu olduğunu söylemek pek mümkün görülmemektedir.

Bitkilerden mersin dalının göz ağrısına ve ülsere karşı koruyucu bir özelliğinin olduğuna inanılır ve kişi pelin, kavak ve hayıt dalından bir parçayı üzerinde taşırsa deri yaralanmalarından, yaban inciri ağacı kabuğunu takan kişi de her çeşit tümörden korunacaktır.[44]

Karanfilin keskin ve etkili bir özelliği olup, gezegeni Mars'tır.[45] Gül,[46] uykusuzluk; kâfur, gaz ve kabızlık; karanfil, diş ağrısı ve kızamık için kullanılmıştır.[47]

Ayrıca Türk kültüründe yer alan hastalıkları tedavi, nazarı ve kötülükleri uzaklaştırma pratiklerinde; çörek otu, üzerlik, öd ağacı, anber, günlük, soğan ve sarımsak kabuğu gibi bitkilerin veya parçalarının yakılarak, ortaya çıkan kokularla kötülükleri yok edip iyilikleri getirmek amaçlanmıştır.[48] İnanca göre sarımsaktan kötü cinler hoşlanmazlarken, cinlerin iyi olanları ve tanrılar bundan rahatsızlık duymazlar. Sarımsak normal yemelerin yanı sıra büyüsel amaçlar ve çocukları her türlü kötülükten korumak için de yenilmiştir. Ayrıca doğumdan sonra üç veya yedi gün el bileklerine sarımsak takılırsa solucan hastalığına yakalanılmayacağına ve kötülüklerden koruyacağına inanılmıştır.[49]

d) Renkler

Kullanılan malzemelerin ihtiva ettikleri renklerinin büyüsel özelliklerinin bulunduğuna inanılmasından dolayı, uygulamalarda malzemelerin renklerine önem verilmiştir. Renklerin parlaklığı, çarpıcılığı, göz alıcılığı veya donuk olması yapılan pratiğe göre değişmektedir. Parça ile bütün, özle biçim arasındaki büyüsel özellikleri bulunan kimi maddelerin gücünü, sempatik temas

[43] Cainer&Rider, *a.g.e.,* s. 299-300.
[44] Tavenner, *a.g.e.,* s. 97.
[45] Cainer&Rider, *a.g.e.,* s. 279.
[46] Gül çoğu kez kanla ilgili olarak mitolojide Athena ve Afrodit'e adanan bir çiçek olmuştur. Bu bakımdan dişi bir vasfının olduğuna inanılmıştır. Bir ve tek olana dönüşün bir simgesi olarak da kabul edilmiştir.
[47] Cainer&Rider, *a.g.e.,* s. 284-285.
[48] Şirin Yılmaz Özkarslı, *Türk Kültüründe Tılsımlı Objeler,* (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2000, s. 17-19.
[49] W. L. Hildburgh, "Notes on Sinhalese Magic", *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland,* (Jan. - Jun., 1908), Vol. 38, s. 152.

yoluyla renklere de geçirdiğine inanılmıştır. Özellikle kırmızı, mavi, sarı ve siyah renkler bu tür uygulamalarda sıklıkla kullanılmaktadır.[50]

Tarih öncesi çağlardan Ortaçağ'a kadarki dönemde dinsel törenlerde kullanılan renkler; beyaz, kırmızı, mor, siyah ve yeşildir. Renkler arasında uyumsuz iki rengin karıştırılması durumunda tıpkı uygun olmayan evlilikler gibi arzu edilmeyen görüntü ve sonuçların ortaya çıkacağı düşünülmüştür. Çünkü burçlar ve gezegenlerle renkler arasında bir uyumun olması gerekmektedir.[51] Güneş, altın ve sarı; Ay, gümüş ve beyaz; Mars, kırmızı; Merkür, karışık renkler ve mor; Jupiter, menekşe rengi; Venüs, turkuaz ve yeşil; Satürn, siyahtır.[52]

Hint kültürüne ait olan The Yavanajātaka of Sphujidhvaja isimli kitapta da, Yunan Astrolojisindeki gibi Güneş, bakır kırmızısıyla, Ay gümüşle, Mars kırmızıyla, Merkür yeşil, Jüpiter sarı, Venüs beyaz ve Satürn siyahla özdeşleştirilmiştir.[53]

Türk dünyasında yedi gezegenden Merkür'ün taşı açık mavi bir taştır. Sarı taşın Venüs, kara taşın Satürn, sarı ve kırmızı taşın da Ay'ın aslı olduğu düşünülmüştür.[54] Gezegenlerle renkler arasındaki uyuma bakıldığı zaman farklı kültürler ve dönemlere göre eşleştirmelerin değişmekte olduğu görülmektedir.

Kırmızı, kronik öksürüklerde ve cilt hastalıklarında; turuncu, depresyonlarda ve kalp rahatsızlıklarında; sarı, mide ve bağırsakta; yeşil, eklem yerleri iltihaplarında ve sinir sistemini gevşetmede; mavi, akut soğuk algınlıklarında, uykusuzluklarda, iktidarsızlıklarda, soğukluk ve tansiyon yükseklikliklerinde etkilidir. Kırmızı renk kan rengidir ve asırlar boyunca tehlikenin ve yıkımların sembolü olmuştur.[55]

Büyüsel ayinlerde büyünün olumsuz yönünden olsa gerek genelde siyah hayvanlar, siyah halhal, bilezik, siyah cam yüzük ve saç bandı[56] gibi siyah renkli nesneler kullanılmıştır. Bu uygulamaya verilebilecek bir örnek, antik dönem Hindistan'ında uygulanılan bir tedavi yöntemi olan saçın seyrekliği için bazı bitkilerin çözeltilerinin hastanın başına dökülmesi şeklindedir. Fakat bu işlemi yapan kişi siyah giyinmiş veya siyah yiyecek yemiş olan bir doktor olmak zorundadır ve tören sabahın erken saatlerinde, yıldızlar gökyüzünde zayıflamaya başladığı sıralarda, karakargalar yuvalarından öterek ayrılmadan önce yerine

[50] Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane,* Gerçek Yay., İstanbul 1971, s. 148.
[51] Ersoy, *a.g.e.*, s. 440-444.
[52] Redgrove, *a.g.e.*, s. 63; Jay Kinney, *a.g.e.*, s. 128; Rich, *a.g.e.*, s. 348.
[53] David Pingree, "Indian Planetary Images and the Tradition of Astral Magic", *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, 1989, Vol. 52, s. 2-4.
[54] İsmail Taş, *İslam öncesi, Türk Düşüncesinde Kozmogoni Kozmoloji,* Kömen Yay., Konya 2002, s. 162.
[55] Ersoy, *a.g.e.*, s. 440-444.
[56] Hildburgh, *a.g.e.*, s. 153.

getirilmelidir.[57] Siyah bitkilerden maksat muhtemelen siyah ve tüylü olan bitkilerdir ve doktorun siyah giyinmesi, siyah şeyler yemesi ve siyah bir karganın tercih edilmesi hastanın saçlarının çıkmasının yanında saçın siyah çıkmasını sağlamak amaçlıdır. Burada muhtemelen sempati büyüsü[*] uygulanmaktadır.

e) Muska (Amuletler)

Yılan, kötü göz, şeytanlar, cinler gibi tehlikelere karşı korunmak ve hastalıkları önlemek amacıyla kullanılan nesnelerden bir diğeri de amuletler (muskalar)'dir. Latince bir kelime olan "amuletum"dan gelen amuletler,[58] koruyucu güce sahip olduğuna inanılan cinleri, şeytanları, hastalıkları, kötü şansı engelleyici ve cadılara, büyücülere, zararlı herhangi bir şeye ve özellikle de olağanüstü doğaya karşı kullanılan objelerdir. Bunlar insanları, mekanları, hayvanları her türlü zararlı şeylerden korumak amacıyla antik dönemlerden beri kullanılagelmiştir.[59] Amuletler fonksiyonlarına göre zararlı dış etkenleri uzaklaştıranlar ve iyilik getirenler şeklinde ikiye ayrılmışlardır.[60]

İnsanların üzerinde taşıdıkları amuletler, sözlü büyülerin benzeri olarak yazılı şekilde de olabilmektedir. Ortaçağ dönemine ait bir metinde çocuk uyumuyor ve ağlıyorsa 8 adet "Tanrım bize acı" anlamına gelen ve pişmanlıklarla ilgili ifadelerin geçtiği, Domine Deus Noster ilahisini yazması ve onu çocuğun doğru omzuna asması tavsiye edilir.[61] Bunun sonucunda da çocuk çabucak uyuyacaktır.

Amuletlerin yapımında madenler, sebzeler, hayvansal ve çeşitli maddeler kullanılmıştır. İnanışa göre muskalarda yer alan harf, şekil ve yazılardaki bilgiler insanlar için değil, metafizik alemdekiler, hüddamlar ve cinler içindir.

B) Büyüsel Tedaviler

En az insanoğlunun düşünce tarihi kadar eski olan kutsal alanla hiçbir ilgisi olmayan, ahlaki amaç ve ilkelerden son derece uzak olan büyü, insan,

---

[57] J. G. Frazer, *Lectures on the Early History of the Kingship,* Macmillan and Coç, Limited New york: The Macmillan Company, London 1905, s. 50.

[*] Birbirinden uzak olduğu halde, var olduğuna inanılan gizli bir sempati ile birbirlerini etkilediklerine inanılan büyü çeşididir. Bilgi için bkz. Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla ilgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki (Sivas),* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1966, sayı: 174, s. 48.

[58] Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla ilgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki(Sivas),* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1966, sayı: 174, s. 48.

[59] The Encyclopedia of Demons and Demonology, "Amulet", By John Zaffis, Facts On File, Inc., USA 2009, s. 10.

[60] Örnek, *Sivas,* s. 48.

[61] *Briggs, K. M.,* "Some 17th-Century Books of Magic," *Folk-Lore 64(4),* 1953, s. 454.

hayvan, bitki, tabiat olaylarını ve güçlerini kontrol ederek yahut kendilerinde gizli güçler bulunduğuna inanılan bazı tabii nesneler kullanarak zararlı, faydalı veya koruma gayeli bazı sonuçlar elde etmeyi amaçlamış ve binlerce yıldır insanların hayatlarında varlığını sürdürmüştür.

Babil ve Asur kültüründe kehanet yasaklanırken, tanrıdan sağlık, uzun yaşam ve sonsuz kutsallık istemek için kullanılan büyü yasaklanmamıştır. Böylece büyüsel formüllerin çoğunluğu korunmuştur.[62]

Antik dönem büyücüleri, zarar vermek istedikleri kişinin figürünü yapmış, kolunu, bacağını çekerek figür sahibinin organlarına zarar vermeyi düşünmüş ve sempati büyüsü mantığı çerçevesince kişinin ağrı çekerek hasta olmasını, büyük ağrılarla ölmesini arzulamıştır.[63]

Yaklaşık M.Ö. 2000'li yılların ortalarında Hititlerden ve Asur döneminden kalma yazılı tabletler üzerinde tıbbî, astronomik, matematiksel ve astrolojiyle ilgili bilgiler bulunmakta ve tıbbî tabletlerin çoğu, "bir kişi hasta olursa" veya "bir kişinin başı ağrıyorsa" hastanın neler yapması gerektiğine dair; "o zaman hastaya verilen talimatları ve onun nasıl hazırlayacağını ve uygulayacağını takip et" şeklinde ibareler bulunan yaygın bir takım formüller içermektedir.[64]

Genelde uygulamaya başlamadan önce daire çizilmiş ve büyücü bu dairenin içersinde yer almıştır. Bir dairenin kutsanmasıyla ilgili Asurca bir tablette şunlar kayıtlıdır:

"Yasak! Yasak! Kimse bu engelden geçemez,
Tanrıların engeli bu, kimse yıkamaz.
Gökle yerin engeli kimse değiştiremez,
Hiçbir tanrı yok edemez.
Ne tanrı ne de insan onu bozamaz,
Kimse bu tuzaktan kurtulamaz, kötülere karşı bir tuzak bu,
Kötülük bu daireden içeri sızamaz,
Kötü ruh, kötü melek, hortlak,
Kötü şeytan, kötü tanrı, zebani,
Gulyabani, acuze, haydutlar perisi,
Hayalet, gece görünen ruh, hayaletlerin uşağı,"

[62] A. S. Carrier, *Tiele on Babylonian-Assyrian Culture III*, The Old Testament Student, No. 7 Mar., 1889, Vol. 8, s. 268.
[63] Alfred C. Haddon, *Religions Ancient and Modern Magic and Fetishism*, Archibald Constable Fef co Ltd 16 James Street Haymarket, London 1906, s. 20.
[64] Clark, *a.g.e.*, s. 38-41.

Böyle yapmakla bu şekilde yere çizilen dairenin sınırlarından, veba, ateşli hastalık, pislikten kaynaklanan hastalıklar[65] da dahil olmak üzere hiçbir şeyin geçişine izin verilmemesine çalışılmıştır.

Kişi kutsal nesnelerin etrafını bir daire ile çizerek kendini onun büyülü gücü sayesinde korumayı amaçlamıştır. Etrüskler de yeni kurdukları şehrin etrafını daire şeklinde sürerek şehri kötülüklerden koruyacaklarına inanmışlardır. Bu şekilde düşman kuvvetler dairenin içersine giremeyeceklerdir. Benzer şekilde Müslümanlar arasında bir hastalığı uzaklaştırmak, bilhassa kabakulak hastalığını veya kaderi değiştirmek amacıyla üç ile yedi daire çizilmiştir.[66]

Hastalıkların tedavisinde Babil ve Asur'da olduğu gibi, Hititlerde de büyü yaygın olarak kullanılmıştır. Büyü bir hastalığı iyileştirmek, bedenî kusurları gidermek, her çeşit felaketi, toprağın verimsizliğini, ordudaki salgın hastalıkları savuşturmak ya da tanrıların ilgisini çekmek, cezp etmek için yapılmıştır.[67] Büyücülerin amacı tanrıları yeryüzü işleri için zorlamaktır.[68]

Hattuşaş'ta bulunan, Akadca yazılmış ve tamamen Mezopotamya kökenli bir metinde cinlerden ve bir hastayı rahatsız eden ölü ruhlarının olduğundan ve bunların nasıl defedileceğinden bahsedilmektedir. Oyuncak bir bebek yapılarak bu bebek sembolik olarak hasta ile evlendirilmektedir. Metnin sonunda "sen onun kocası, o da senin karındır. Onu sev (ve buralardan) git. (Falanca falancanın oğlu falancanın vücudundan çıkarıldın, kovuldun ve korkutularak kovalandın. Gökte ve yerde (…) (yerin yok senin artık)" denilerek hastanın iyileşmesi sağlanmaktadır.[69]

M.S. 2. yüzyılda Güney Filistin'de Tell Sandahannah (Marissa)'da bulunan bir tablette, iki düşmanı için yazılan lanet içerikli bir yazıda, büyü vasıtasıyla rakiplerinin baş ağrısına tutulması ve işlerini kaybetmelerini isteyen bir büyü metni bulunmuştur.[70] Metni hazırlayan kişi bu şekilde karşı tarafın hasta olmasını ve rakipsiz kalmayı amaçlamıştır.

İspanya'nın bir adası olan İslay'da ise bir kadın diş ağrısını mutfak kapısının eşiğinin üst tarafına çivi çakarak tedavi etmiştir. Çiviyi tutuncaya kadar çakmış böylece dişteki ağrı da geçmiştir.[71] Burada sempatik büyü söz konusudur. Benzer olay benzer sonucu doğurur düşüncesinden hareketle çivinin sabitlenmesiyle, dişin de sabitleneceğine inanılmaktadır.

[65] İdris Şah, *Doğu Büyüsü,* Çev: Osman Yener, Gizem Yay., İstanbul 1996, s. 152.
[66] Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2011, s.121.
[67] Atmaca, *Kadim.*, s. 64.
[68] Cox, *a.g.e.*, s. 46.
[69] "Elemterefiş", s. 26-30.
[70] Edwin M. Yamauchi, "Magic in the Biblical World," *Tyndale Bulletin* 34, 1983, s. 188.
[71] Haddon, *a.g.e.*, s. 47.

Tükürme geleneği de hastalıklara ve kötü etkilere karşı koruyucu bir uygulama olarak bilinenlerin en meşhurlarındandır.[72] Özellikle sara hastalığı "üzerine tükürülen hastalık" olarak geçmektedir. Eski Çağda sara hastalığının sebebi olarak cinler görüldüğü için saralıları korumak, cinleri uzaklaştırmak için tükürülmüştür. Bunun nedeni de tükürüğün içinde güç barındıran bir ruh cevheri olarak görülmesidir.[73] Herhangi bir kötülüğün yapılmasına engel olan şeylerden uzak tutan muskanın gücünü artırmak için Simaetha, hizmetçisini Delphi'lerin kapısının eşiğine bitki sürdüğü zaman tükürmesi için uyarır. Dameotes'de kendi güzelliğinden gurur duyar ve kötü gözden korunmak için 3 kez tükürür.[74] Taiti'lilerse tükürüklerinden yerde kalıntı bırakmamaya çalışmışlardır. Bununla büyüsel uygulamaların önüne geçmek istemişlerdir.[75] Bunun dışında bir kişiye ait saç ve tırnak gibi parçaların da büyüsel işlemlerde kullanılabileceği endişesiyle gizli yerlere saklamışlardır.

Zerdüştlüğün kutsal kitabı Avesta'nın bir bölümü olan, Videvdat'ta hastalıkları iyileştirmede ameliyatla, bitkisel tedavi ve büyüsel işlemlerle, kelimelerle tedavi olmak üzere üç temel metot önerilmektedir. Kutsal kelimelerle iyileştirmenin içersine iyileştirme büyüleri ve daha zorlayıcı büyüler ve cin kovma duaları da dahil edilmekte ve böylece iyileştirmenin daha etkili olacağına inanılmaktadır.[76] Burada suya dua edildikten sonra güneş ve yağmur, hastalığı uzaklaştırması için davet edilmektedir.[77] Bununla birlikte kötü ruh Ahura Mazda'ya bir bakış atar ve onun bedeninde hastalık ortaya çıkar. Kıskançlıkla bakılan bir bakışın kötü göz (nazar) olacağı şeklindeki bir inanç Hint-Avrupa ve Semitik kültürlerde yaygın olarak görülmektedir.[78]

Ortaçağda yazılmış büyü kitabı statüsüne girebilecek kitaplar bulunmaktadır. Bu kitaplardan birisinde bütün ateşli hastalıklar için bitki yaprakları toplanmakta ve Kutsal Teslis'in gücünü harekete geçirmek amacıyla üzerine Latince bir takım sözcükler yazılmakta, üzerlerine Lord's Prayer (Rabbin Duası) ve başka dualar okunmaktadır. Bu işlem şafaktan önce ve ard arda üç sabah yerine getirilmelidir.[79] Bu uygulamanın dini bir karakterde olduğu düşünülebilecekken, işlemin yerine gelme şartı olarak şafaktan önce ya da ardı ardına üç sabah uygulama şartının bulunması işlemin niteliğini değiştirmektedir. Kitabın yazarı bu şekilde bilimin ve dinin gücünün yanına büyüyü de koyarak daha güçlü bir etkinin ortaya çıkmasını amaçlamış olmalıdır.

Başka bir örnekte adet sorunu olan bir kadına, komünyon ayininde geçen bir takım sözleri bir kağıda yazması ve bu kağıdı başının üzerine koyması

[72] Cox, *a.g.e.*, s. 41.
[73] Sarıkçıoğlu, *a.g.e.*, s. 120.
[74] Cox, *a.g.e.*, s. 42.
[75] Haddon, *a.g.e.*, s. 5.
[76] Pekala, *a.g.e.*, s. 133.
[77] Pekala, *a.g.e.*, s. 141-142.
[78] Pekala, *a.g.e.*, s. 105.
[79] Kieckhefer, *a.g.e.*, s. 23.

tavsiye edilir. Sara hastalığında ise nöbet sırasında hastanın sırtına geyik derisinden yapılmış bir kuşak konmakta ve hastalığın Baba, Oğul ve Kutsal Ruh adına bu şeride geçmesi sağlanmaktadır. Burada göçürme denilen bir işlemin yapılması söz konusudur. Daha sonra hastalığı kendine çekmiş olan bu şerit, bir ölüyle birlikte mezara gömülmektedir. Böylelikle hastalık ölüler diyarına gönderilmektedir.[80]

C) Günümüz Büyüsel Tedavi Örnekleri

İslam geleneği içeresinde büyüye dair uygulamalar asırlarca devam etmiş, hatta diğer kültürlerle olan münasebetleri çerçevesince bu faaliyetler genişlemiştir. Müslümanlar, eski çağlardan kalma büyü kitapları ile kendi kutsal metinlerinde yer alan, bilgilerden istifade ederek zengin büyü yöntemleri meydana getirmişlerdir. Çeşitli dönemlerde büyücüler tarafından bu sırları, gizli duaları, müritlerine aktarma amacıyla kitaplar yazılmış ve önceki dönemlerden günümüze kadar büyü anlayışı ve uygulamaları devam etmiştir.

Bu tür kitaplarda baş ve diş ağrısını gidermek, nazardan korunmak, kısırlığı gidermek, felç, sar'a, akıl hastalıkları gibi hemen hemen her derdin devası için formüller bulunmaktadır. Günümüzde uygulanması tavsiye edilen yöntemler arasında daha çok söz konusu nesneye üfleme, üzerinde taşınma, okunmuş suların içilmesi türünde benzer uygulamalar görülmektedir.

Hastalıkların tedavilerinde önceki dönemlerde kullanıldığı gibi astroloji/yıldız bilimi ön plandadır. Fakat yapılacak işe başlamadan önce temizliğe riayet edilmelidir.[81] Çünkü temiz işler, temiz niyetler, temiz neticeler temizlikle ve severek yapılan işlemlerle elde edilir. Burçlar ile hastalık teşhisi, tespiti yapılırken, kişinin ismi ve annesinin ismi veya kişinin doğum tarihi Ebced[82] hesabıyla hesaplanmakta ve 12'ye bölünmektedir. Artan sayıya göre kişinin burcu belirlenmektedir. Kişinin doğum gününü ve ayını bilmesi durumunda hesaplamalara gerek kalmadan kişinin hastalığının bilinebileceği iddia edilmektedir.[83] Mesela, kişi Aslan burcunda doğduysa, genellikle hastalıkları kalp, sırt ve kan dolaşımı üzerinedir. Bu yıldıza mensup olan kötü cinin dağ ve ağaç diplerinde dolaştığına ve isminin Huksah ibn Tıymuz olduğuna inanılmaktadır. Kişiyi tedbirsiz bir halde yakaladığı takdirde o şahsın kulağına sesler fısıldayarak kişinin başının ağrıyarak hasta olmasına sebep olduğuna inanılmaktadır.[84]

---

[80] Kieckhefer, *a.g.e.,* s. 23.

[81] Seyyid Süleyman el-Hüseyni, *Kenzü'l-Havas, Gizli İlimler Hazinesi,* Ter. Nebil Fazıl Alsan, Sağlam Yayınevi, İstanbul t.y., c. I, s. 103.

[82] *Ebced:* Arap alfabesinin ilk tertibi ve harflerinin taşıdığı sayı değerlerine dayanan hesap sistemi.

[83] Ebu Abdullah Ca'fer b. Muhammed b. Ali Ca'fer es-Sadık, *Kitab-uYıldızname,* (y.y), İstanbul (t.y), s. 4,5; Mustafa Ertuğrul*, Kenzü'l Dua-ı Fethiyye fi Esrar-ül Hurufiyye, Dua Hazinesi*, Sağlam Yayınevi, İstanbul (t.y.), s. 226.

[84] Ertuğrul*, a.g.e.,* s. 226.

Büyüsel işlemlerde sırasında verilen dualaların içerisinde yer alan Mezopotamya tanrılarından Shamas (Güneş Tanrısı) ve Nergal (Yeraltı Âleminin Tanrısı), Yahudi tanrıları Adonai ve Shaddai gibi tanrı isimlerinin yerini[85] Allahın çeşitli isimleri ve diğer dinlerin tanrı isimleri; antik dönem dualarının yerini[86] Kuran'da ve diğer kutsal kitaplarda geçen şifa içerikli ayetler, bölümler, dualar ve o dönemin gelenek ve inançlarının yerini, günümüz gelenekleri ve inançları almış fakat şekilsel olarak aynı veya benzeri uygulamalar devam etmiştir. Burada kutsal isimler ve kutsal kabul edilen nesnelerin güçlerinden faydalanılarak hastayı tedavi etme amaçlanmaktadır.

Bazı hastalıklar ve tedavilerinde uygulanması tavsiye edilen benzerinin eskiden de yer aldığı görülen yöntemlerden biri şu şekildedir: Başı veya dişi ağrıyan bir hastanın elini başına veya dişine koyarak, verilen 3'lü vefkin (büyü karesi) hanelerine sırayla çivi çakılması tavsiye edilir. İlk olarak "elif," sonrasında "be" ve daha sonra "cim" harfine çivi çakılmaktadır. Kitaba göre ağrı ilk iki harfte geçmezse üçüncü harf olan "cim"de mutlaka geçer. Çok nadir olarak görüldüğü şekilde ağrı geçmemişse sırayla dokuzuncu haneye kadar çivi çakılmaya devam edilir.[87] Antik dönem tabletleri üzerinde baş, diş, kulak gibi her hangi bir organın ağrısını dindirmek için yazılmış benzer formüllere sıkça rastlanmaktadır.[88]

İç ve dış kanamalarda, Ay'ın, Akrep burcunda bulunduğu bir sırada zencefil ile kurşun bir levha üzerine kanama geçiren kimsenin adı ve annesinin adı yazılmalı ve içine su sızmayacak bir kılıfın içine konulmalıdır. Kılıf kırmızı sağlam bir iple sarılarak doğuya doğru akan bir suyun içine sarkıtılarak suyun kenarına bağlanmalıdır. Bu şeyi akarsuda yedi günden fazla tutmamak gerekmektedir. Yoksa hasta helak olacaktır. Yedi günün sonunda levha buradan çıkartılarak temiz bir suyla üzerindeki yazı silinmelidir. Bu suyla beraber önceden yazılmış olan çanaktaki Ayete'l-Kürsi, İhlas, Muavvazeteyn, Fatiha surelerinin silindiği su, karıştırılarak kanaması olan hastaya içirilmesi tavsiye edilmelidir. Böylelikle hastanın kanaması duracak ve şifa bulacaktır.[89] Burada 7 sayısı ve 33 sayısının kutsallığından faydalanma da amaçlanmaktadır. el-Buni'nin yazmış olduğu Şems'ül-Maarif adlı kitapta da koruyucu özelliği olduğuna inanılan 33 adet ayet verilmiştir.[90] Koruyucu ayetler denilen bu ayetlerin 100 çeşit hastalığa iyi geldiği ifade edilmektedir.

Tedavi ve kolaylaştırma amaçlı olarak verilen bir örnekte hamileliğin altıncı ve yedinci ayında iken bir Arabi ayın ilk Cuma gününde, Cuma

[85] Israel Regardie, *Ceremonial Magic, A Guide to the Mechanisms of Ritual*, Great Britain by Lowe&Brydone (Printers) Ltd., Bramley, Northamptonshine, 1980, s. 26, 27.
[86] Benjamin Rowe, *The Pauline Art*, Book III of the Lemegeton, 1999, s. 21.
[87] Mustafa İloğlu, *Gizli İlimler Hazinesi*, Seda Yayınları, İstanbul 1969, c.III, s. 162.
[88] Cox, "The Artistic Use"; Clark, "The Zodiac Man"; Yamauchi, "Magic"
[89] İmam Ahmed Bin Ali el-Buni, *Şemsü'l-Maarif*, Ter: Selahattin Alpay, Sedef Yayınları, İstanbul 1979, c.II, s. 224.
[90] el-Buni, *a.g.e.*, c.II, s. 206.

ezanından sonra, verilen duanın yazılarak hamile kadının üzerinde taşıması durumunda kadın kolay doğum yapabileceği şeklindedir.[91] Benzer bir uygulama Gazzali'nin el-Evfak kitabında da geçmektedir. Gazali kolay doğum için bir vefk vererek hamile kadının üzerinde taşımasını tavsiye etmektedir.[92] Yerine gelme şartı olarak gün şartının konulması ve kadının üzerinde taşımasının istenilmesinden dolayı yöntem dini olmaktan çok büyüsel bir karaktere bürünmektedir. Antik dönem yazılarında da doğum sancısını durdurabilmek en azından azaltabilmek adına formüller hazırlanmıştır.[93] Öyle ki Yunan tanrıçası Artemis ormanların, avcıların, doğum yapan kadınların ve şehirlerin koruyucusu olarak görülmüştür.[94]

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de tükürme geleneği hastalıklara ve kötü etkilere karşı koruyucu bir uygulama olarak bilinenlerin en meşhurlarındandır.[95] Şifa vermesi ümit edilen suya veya her hangi bir nesneye üflemek veya tükürmekle bereket ve sağlık gücünün kullanılan nesnelere oradan da insanın vücuduna geçeceğine inanılmaktadır. Kişi cinlerden, kötü ruhlardan korunmak isterse veya rüyasından korkarak uyanmışsa Felak ve Nas surelerini okuduktan sonra sol tarafına tükürmelidir. Bu şekilde şeytanın ve kendisine zarar verebilecek varlıkların uzak durması amaçlanmaktadır. Bunların dışında hocalara, büyücülere başvurularak onlardan şifa için muska alınarak takılmakta ve yiyecek, içecekler yenilip içilmektedir. Kısır bir kadına yardımcı olabilmek amacıyla bir yatırın, türbenin ziyaret edilmesi de bu türden bir uygulamadır.[96]

Diğer yöntemler arasında olan erimiş kurşunun hastanın üzerinde bulunan bezin üzerindeki su dolu kabın içersine dökülerek, kurşunun oluşturduğu şekillerin yorumlanması usulü olan kurşun dökme önceden beri kullanılan pratiklerdendir. Bu yöntem hastalık benzeri şeyleri öğrenme ve iyileştirme amacı taşımaktadır.

Bir diğer usulde ise define olduğu tahmin edilen yerde 3 veya 7 kez Ayete'l-Kürsi okunmalı ve demir bir alet ile daire çizerek bu dairenin içeresine kitapta verilen azimetin okunduğu bir avuç toprak serpilmelidir. Bu durumda orada var olduğuna inanılan define cinlerinin demiri sevmemesinden ve okunan azimetin de etkisiyle hemen orayı terk edeceğine inanılmıştır. Verilen azimeti üzerinde taşıyan kişinin ise kendisine gelebilecek her türlü zarardan korunacağına inanılmıştır.[97] Kişi demirle çizmiş olduğu daireyle hem kendisini hem de orada bulunan hazineyi koruma altına almaktadır. Bugün de halk

[91] İloğlu, *a.g.e.,* s. 221.
[92] İmam el-Gazzali, *el-Evfak,* Lübnan, t.y, s. 14.
[93] James A. Montgomery, *Aramic Incantation Texts from Nippur*, Published by the University Museum, Philaderphia 1913, 93.
[94] Ersoy, *a.g.e.,* s. 59.
[95] Cox, *a.g.e.,* s. 41.
[96] Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi(Türk),* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 133.
[97] Mustafa Yiğit, *Dualar ve Tılsımlar,* Demir Kitabevi, İstanbul 2001, s. 112.

iyileştirme uygulamalarında çıban, yara gibi hastalıkların tedavisi sırasında o yerin etrafı daire içeresine alınıp manevi bir set oluşturarak hastalığın vücuda yayılması engellenmeye çalışılmaktadır.

Büyüsel uygulamalarda çeşitli madenler, mineraller, yiyecek maddeler, hemen hemen her türlü nesneden faydalanıldığı görülmekle birlikte tedavilerde kullanımı eskiden beri yaygın bir şekilde devam eden minerallerden biri de tuzdur. Öyle ki tuz kendisine büyü yapıldığı düşünülen kişi üzerindeki büyünün etkisini yok etmek amacıyla üzerine bir takım Kuran ayetlerinin okunarak yenilmesi tavsiye edilmektedir. Yerine getirilen bu pratikle kişiye zarar veren hastalıklar da dahil olmak üzere her türlü etkiden kurtarmak amaçlanmıştır.[98]

Bunların dışında insanlar ve hayvanlar için kullanılan şifa tasları da hastalıklardan korunma ve iyileştirme amacıyla kullanılmışlardır.[99] Babillilerde,[100] Yahudilerde,[101] Mecusilerde,[102] Araplarda[103] bu tür şifa taslarına rastlamak mümkündür. Bunlar, içersinde büyüsel işaretler ve sembollerin bulunduğu büyüsel kaselerdir. Kaselerin üzerinde Allah'ın isimleri ayetler ve dualar bulunmakta ve o tastan istenilen şekilde hazırlanan formül veya suyun içilmesi durumunda kişinin şifa bulacağına inanılmaktadır.[104] Şifa taslarının içersindeki Kuran ayetlerinin ortaya çıkardığı tasta bulunan dini gücün içilen su ve kişiyle teması sonucunda o kişiye geçeceği inancı halen devam etmektedir. Bu inancı, Frazer'ın "bir maddede bulunan gücün, o maddenin başka şeyle temasıyla o şeye geçmesi" ilkesine dayandırmak mümkündür.

Tedavi edici özelliğinin dışında, hastalıkların ortaya çıkmasına hatta uygulanılan kişinin ölümüne dahi sebep olabilecek pratiklerin yakın döneme kadar uygulandığı hatta günümüzde mevcud olan havas ve benzeri kitaplarda yer aldığı görülmektedir. Bir örnekte İskoçya'nın Ross-shire bölgesinde 1899'larda zarar verilmek istenen kişinin kilden bir figürü çizilmiş, bu kişinin figürünün her bir tarafına iğne ve dikenler batırılmış, bununla o kişinin eziyet çekmesi amaçlanmıştır. Ayrıca figür suyun akıntısına sarkıtılarak zamanla zayıflayacağı ümit edilir. Figürün temsil ettiği kişi gittikçe zayıflayıp ölümcül bir hastalıkla yok olacağı düşünülür. Fakat nehirde bir yolcu görünürse büyü tam zamanında bozulur ve kişi iyileşir.[105] Günümüzde ise verilen bir örnekte kişinin

[98] Hüseyni, a.g.e., c. IV, s. 412.
[99] Özkarslı, *a.g.e.*, s. 85-88.
[100] Montgomery, *Aramaic*, s. 43.
[101] Montgomery, *Aramaic*, s. 13.
[102] Edwin M. Yamauchi, "Aramaic Magic Bowls," *Journal of the American Oriental Society, (Oct. - Dec., 1965)*, pp, Vol. 85, *No. 4*, s. 511- 523; James A. Montgomery, "A Syriac Incantation Bowl with Christian Formula," The American Journal of Semitic Languages and Literatures, (Jan., 1918), pp. Vol. 34, No. 2, s. 137-139.
[103] H. Henry Spoer, "Arabic Magic Medicinal Bowls," J*ournal of the American Oriental Society, Vol. 55, No. 3, JAOS 55* (1935), s. 237-256.
[104] Spoer, *a.g.e.*, s. 239.
[105] Haddon, *a.g.e.*, s. 20.

öldürülmesi arzu edilirse diken veya iğne doğrudan kişinin kalbine saplanmaktadır. Bugün de benzer bir şekilde öç alınmak istenen zalimin anasının ve kendisinin ismiyle birlikte resmi kağıda çizilir. Kuran'la da ilgi kurulan ۞ ✡[106] mühürle resimdeki her uzuv mühürlenir. Sonrasında tabuttan bir tahta parçası alınarak aynı resim tahta parçasının üzerine çizilir. Resmin üzeri uzunca bir örtü ile örtülerek hapishanenin yakınına kazılmış bir çukura gömülür. Resim orada çürüdükçe zalim kişinin de eriyip yok olacağına inanılır.[107] Kullanılan yöntem farklı olsa da sonuç uygulamanın yapılacağı kişinin zamanla eriyerek yok edilmesini amaçlamaktadır.

Anadolu'da tedavi için kutsal su içmek, şifa tasları kullanmak, kutsal kabul edilen meyve, sebze, toprak yemek, muskalar, vefkler kullanarak şifa aramak, kurbanın gözlerini kurutup nazara geldiğine inanılan kişiyi, gözlerin ıslatıldığı suyla yıkamak, kurban kanını nefes darlığı çekene veya alkolik olana içirmek gibi uygulamalar kullanılmakta ve bu uygulamalar doğal malzeme kullanımının yanısıra dini iyiliştirme tekniklerini de içermektedir.[108]

Sonuç

İnsanoğlu pek çok konuda olduğu gibi sağlık konusunda da gözlemlerini, deneyimlerini sonraki dönemlere aktararak bilgilerin devamlılığını sağlamıştır. Biraz deneyim, biraz gözlem, biraz sihir-büyü karıştırılarak toplum içersinde saygı duyulan büyücü, hekim, şaman vs gibi sınıflar ortaya çıkmış, hastalığın, olayların, büyü ve sihrin yapılıp yapılmadığının belirlenmesinde çeşitli yöntemlere başvurulmuştur. Hastalıkların sebepleri tanrılarla veya cin gibi manevi varlıklarla bağlantı kurularak yorumlanmış ve hastalıkların ortaya çıkması çoğunlukla dini, sihri, doğal sebepler ve cinler gibi insanüstü varlıklarla açıklanmaya çalışılmıştır.

Hastalıkları iyileştirmede tanrıların öfkesinin yatıştırılması gerektiği düşünülmekle beraber Antik dönem iyileştirmeleri yıldızlar, bitki ve hayvansal kökenli ilaçlar, madenler, cinler gibi tehlikelere karşı korunmak ve hastalıkları önlemek amaçlı olarak kullanılan muska gibi çeşitli nesneler üzerine temellenmiştir.

Kullanılan yöntemler ve malzemeler tarih öncesinden günümüze kadar dünyanın her yerinde benzerlik göstermesine rağmen, uygulamalar sırasında söylenilen sözler, yerine getirilme sayısı, bazen astrolojik tespitler, yardım istenilen melekler, cinler, ruhlar veya tanrı isimlerinde geleneklerden ve inanç farklılığından kaynaklanan farklılıklar görülmektedir.

Tarih öncesi Mezopotamya dönemi tedavi usullerinin bazılarının aynısı veya benzerlerinin halen günümüzde uygulanmaya devam ettiği görülmektedir. Usullere başlamadan önce uygun gün ve uygun bir vaktin seçilmesi

[106] Seyyid Süleyman Hüseyni, *Kenzü'l-Esrar,* Topkapı, 1341, s. 75.
[107] el-Buni, *a.g.e.,* c.I, s. 248; el-Hüseyni, *a.g.e.,* c. IV, s. 389.
[108] "Elemterefiş", s. 194.

gerekmektedir. Günleri ve saatleri yöneten gezegen tanrıların olduğuna inanılmakta ve böylece dolaylı olarak gezegen tanrılardan yardım beklenmektedir. Yapılan büyüsel ritüeller ve merasimler ister istemez dua edilen cinler ve tanrıların gerçek varlığını sağlamlaştırmaktır.

Başlangıçtan günümüze geleneksel bir yapıya sahip olan yörelerde kültürün etkisi, insanların eğitim durumları, ekonomik şartlar, ulaşım, iletişim gibi etkenler kişilerin hastalıklara bakış açılarını etkilemiştir. Her ne kadar iyileştirmelerde modern tıp kullanılsa da büyüsel iyileştirmeler de varlığını devam ettirmektedir.

Kaynakça

Alfred C. Haddon, *Religions Ancient and Modern Magic and Fetishism*, Archibald Constable Fef co Ltd 16 James Street Haymarket, London 1906.

Briggs, K. M., "Some 17th-Century Books of Magic," *Folk-Lore 64(4), 1953, 445-62.*

Charles West Clark, "The Zodiac Man in Medieval Medical Astrology", PhD Dissertations & Theses, University of Colorado, 1979.

Corci Zeydan, *İslam Medeniyeti Tarihi,* Ter: Zeki Magamez, c. I-IV, İstanbul 1973.

David Pingree, Indian Planetary Images and the Tradition of Astral Magic, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 52, 1989, 1-13.

Ebu Abdullah Ca'fer b. Muhammed b. Ali Ca'fer es-Sadık, *Kitab-uYıldızname,* (y.y), İstanbul (t.y).

Edwin M. Yamauchi, "Aramaic Magic Bowls," *Journal of the American Oriental Society, Vol. 85, No. 4 (Oct. - Dec., 1965),* pp.

Edwin M. Yamauchi, "Magic in the Biblical World," *Tyndale Bulletin* 34, 1983, 169-200.

Elemterefiş, Anadolu'da Büyü ve İnanışlar", Editör: Ekrem Işın, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003.

Elihu Rich: "The Occult Sciences", *(Encyclopedia Metropolitana, 1855),* pp. 348 *et seq.*

Erman Artun, *Türk Halk Bilimi,* Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2008.

Ernst Zbinden, *İslam'da ve Eski Ortadoğuda Cin ve Ruh İnançları,* Ter: Ekrem Sarıkçıoğlu, Yeni Ufuklar Neşriyat, Samsun 1994.

Eugene Tavenner, *Studies in Magic from Latin Literature*, Columbia University Press, 1916.

G. Kasten Tallmadge, On the Influence of the Stars on Human Birth, *Bulletin of the History of Medicine*, 1943, 251-267.

H. Henry Spoer, Arabic Magic Medicinal Bowls, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 55, No. 3, (1935), 237-256.

H. Stanley Redgrove, *Bygone Beliefs, Being a Series of Excursions in the Byways of Thought, W. Rider*, London1920.

srael Regardie, *Ceremonial Magic, A Guide to the Mechanisms of Ritual*, Great Britain by Lowe&Brydone (Printers) Ltd., Bramley, Leeds, and bound by Weatherby Woolnough, Wellingborough, Northamptonshine, 1980.

İdris Şah, *Doğu Büyüsü,* Çev: Osman Yener, Gizem Yay., İstanbul 1996.

İlhami Nasuhioğlu, *Tıp Tarihine Kısa Bir Bakış,* Diyarbakır Tıp Fakültesi Yayınları, Ankara 1975.

İmam Ahmed Bin Ali el-Buni, *Şemsü'l-Maarif*, Ter: Selahattin Alpay, Sedef Yayınları, c.I, İstanbul 1979.

İmam el-Gazzali, *el-Evfak*, Lübnan, (t.y.).

İsmail Taş, *İslam öncesi, Türk Düşüncesinde Kozmogoni Kozmoloji,* Kömen Yay., Konya 2002.

İsmet Zeki Eyuboğlu, *Cinci Büyüleri ve Yıldızname,* Der Yayınları, (t.y.).

J. C. B. Petropoulos, *Greek Magic, Ancient, Medieval and Modern*, Routledge, London and New York, 2008.

J. G. Frazer, *Lectures on the Early History of the Kingship*, Macmillan and Coç, Limited New York: The Macmillan Company, London 1905.

James A. Montgomery, "A Syriac Incantation Bowl with Christian Formula," The American Journal of Semitic Languages and Literatures, Vol. 34, No. 2 (Jan., 1918), pp.

James A. Montgomery, *Aramaic Incantation Texts from Nippur*, Published by the University Museum, Philaderphia 1913.

Jay Kinney, *The Inner West: an Introduction to the Hidden Wisdom of the West*, Penguin, Jeremy P. Tarcher, New York 2004.

Jonathan Cainer, Carl Rider, *Modern Büyücülük El Kitabı,* Çev: Giovanni Scognamillo, Gizem Dizisi, Say Yay., İstanbul 1996.

Kurt Seligmann, *The History of Magic*, Pantheon Books Inc., New York 1948.

Leslie Cornelius Cox, "The Artistic Use of the Love Charm, in Greek and Latin Literature", PhD Dissertations & Theses, The Johns Hopkins University, United States-Maryland, 1917.

Mustafa Ertuğrul*, Kenzü'l Dua-ı Fethiyye fi Esrar-ül Hurufiyye, Dua Hazinesi*, Sağlam Yayınevi, İstanbul (t.y.)

Mustafa İloğlu, *Gizli İlimler Hazinesi*, Seda Yayınları, İstanbul 1969.

Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumları,* Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, İstanbul 2007.

Richard Cavendish, *A History of Magic*, Arkana, London 1990.

Richard Kieckhefer, *Ortaçağda Büyü,* Çev: Zarife Biliz, Alkım Yay., İstanbul 2003.

S. Carrier, *Tiele on Babylonian-Assyrian Culture III,* The Old Testament Student, Vol. 8, No. 7 Mar., 1889.

S. Kori Pekala, *Evil and How to Combat Evil Magic. Spells, and Curses in the Avesta*, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, 2000.

Sedat Veyis Örnek, *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane,* Gerçek Yay., İstanbul 1971.

Sedat Veyis Örnek, *Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki,* Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Sayı: 174, Ankara 1966.

Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Seyyid Süleyman el-Hüseyni, *Kenzü'l-Havas, Gizli İlimler Hazinesi,* Ter. Nebil Fazıl Alsan, Sağlam Yayınevi, İstanbul (t.y.).

Şirin Yılmaz Özkarslı, "Türk Kültüründe Tılsımlı Objeler", Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.

Timothy Joseph Collins, "Natural Illnes in Babylonian Medical Incantations", Volume I, PhD Dissertations & Theses, Chicago, Illinois, June 1999.

Ümit Serdaroğlu, *Eskiçağ'da Tıp,* Ege Yayınları, İstanbul 2002.

Veli Atmaca, *Kadim Medeniyetlerde Hastalık Algılaması ve Hastalar İçin Dua Meselesine Giriş*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2009.

Veli Atmaca, *Tarih Boyunca İnanç ve Tıp,* Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara 2009.

W. L. Hildburgh, "Notes on Sinhalese Magic," *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, Vol. XXXVIII, (1908), 148-206.

The Encyclopedia of Demons and Demonology, "Amulet", By John Zaffis, Facts On File, Inc., USA 2009.

James A. Montgomery, *Aramic Incantation Texts from Nippur*, Published by the University Museum, Philaderphia 1913.